

Радосав Стојановић

ПРОПАСТ СВЕТА НА ВЕЛИГДАН

ЛИЦА

ДРАГОМИР, трговац стоком, у најбољим годинама

ПЕТРИЈА, његова жена

СТАВРА, Драгомиров отац, већ неколико година на самрти

МИЛЧА, Драгомиров брат, човек без воље и среће, песник

МИЛУНКА, Драгомирова снаха

САВРОНИЈЕ, управник задруге, потом командир милиције, једном речју, бог и батина

САНДА ИЗ РАВНО БУЧЈЕ, гонич стоке

МИЛИЦИОНЕРИ

БЕЛЕЖНИК

Догађа се шездесетих година, у југоисточној Србији, Богу иза леђа.

1.

Стара српска кућа с оцаком. За наћвама послује Петрија. Напољу се чује свирка трубача и топот коња који је све ближи, док се на вратима не појави Драгомир “под гасом”, сав знојав, весео, само што не пева. С њим је и Санда из Равно Бучје.

ПЕТРИЈА: Одакле то долута, Драгомире? Од Руселене ли опет, те си се тако распустио и раздертио?

ДРАГОМИР: Сто година је моје очи нису виделе!

ПЕТРИЈА: Твојих сто година прође ко некоме две недеље!

ДРАГОМИР: Какав је то дочек?! Месец дана ме, жено, ниси видела...

ПЕТРИЈА: Такав, на каквог си ме научио! Водиш Цигане да ти свирају, а мени је за то време сто свирки кроз срце пролазило, ко отровне стреле да су ме погађале!

ДРАГОМИР: Где ти је, бре, жено, радост што мужа после толико времена у кући видиш?

ПЕТРИЈА: Црна моја радост. Од твоје радости одавна сам ископнела, још црну шамију да повежем. Знаш само муку да ми натовариш!

ДРАГОМИР: Туђи мужеви, бре, у печалби од Ђурђевдана до Митровдана, а ти би ми за три недеље кожу на шиљак, душу на ченгеле... Ето, стигох из Рупља!

ПЕТРИЈА: Видим! Са сабора! Петровдан! Други породицу поведу а ти ко пустињак! Ко да никог на свету немаш! Лепо си се накитио!

ДРАГОМИР: Имам и рашта!

ПЕТРИЈА: За све ти имаш оправдања! Све си свалио на моју грбину, натоварио ме ко циганско магаре. Само штале, трле и обори, а теби се ни стрв не зна! Месецима лонзаш! Добро да и кућу понекад погодиш!

ДРАГОМИР: Да те ко није попреко погледао, нану ћу му нанину!

ПЕТРИЈА: Стока ти липсава, волови ти се побили, коњи се по Чемернику погубили, можда су их већ и вуци растргли! Имање си запоставио. Све ти је запустело! Комшије ти преоравају, прекосују. Татко ти се за укуп спрема. Милиција те тражи, порежције јуре, а Савроније Павлички клопку ти спрема, а тебе нема, па нема! Жив ли си, мртав ли си - нико не зна! И хоћеш да ти се радујем! Кажи ми како да ти се радујем? Да се није нешто у мом животу променило?!

ДРАГОМИР: И променило се. Много се, моја Петријо, од данас променило!

ПЕТРИЈА: Кад се ти окасветиш, кад дигнеш руке од коња и бикова, од јунаца и пастува, од омица и кобила тад ћу да знам да се нешто у мом животу променило! Тад мени може бели дан да сване!

ДРАГОМИР: Уортачио сам се са Савронијем!

ПЕТРИЈА: *Са запрепаићењем.* Са Савронијем?! Куку мени!

ДРАГОМИР: Потписао сам за Задругу.

ПЕТРИЈА: Боже, шта сам ти згрешила! Само ми је још то фалило!

ДРАГОМИР: Сад сам ја главни трговац стоком на Чемернику! Од Пирота до Куманова! Знаш ли, жено, шта то значи?!

ПЕТРИЈА: Црни човече, кућу си на добош ставио! У црну си нас земљу сахранио.

ДРАГОМИР: Нема више страха од потказивача. Сад је и милиција уз мене. Могу слободно да тргујем. Све је сад моје!

ПЕТРИЈА: Сви гледају да се негде скуће поред Мораве, у граду, да им деца школе заврше, да се више не муче, а ти се још ортачиш са Савронијем Павличким, с црним ђаволом. Знаш ли, бре, ко је Савроније?!

ДРАГОМИР: Десет година војујемо, а ти ме још питаш ко је! Десет година пред носом сам му грабио најбоље коње и пастуве, јунце и јунице; њему остављао само шугаво и хромо.

Уто уђе Санда из Равно Бучје.

САНДА: Газда, ево ствари из бисага. Здраво, снајке, добро ли си?

ПЕТРИЈА: Да сам добро - нисам. И да сам досад била добро, од данас тек нисам! *Обраћа се Драгомиру.* Шта ти је то требало, човече?

САНДА: Ништа се не бој, снајке. Савроније није троглави Арапин. Времена се мењају. Свакоме једном дође у главу.

ПЕТРИЈА: Само Драгомиру никад!

ДРАГОМИР: Жено, не мешај се у мушке ствари!

ПЕТРИЈА: Да се ради само о теби, ни по јада. Но си целу кућу - и дете, и мене, и оног старца пред смрт у тај твој потпис метнуо. Све си нас заложиио Савронију у Задрузи, у његов црни тевтер уписао!

САНДА: Све ће бити у реду, снајке блага. Не жести се.

ДРАГОМИР: Де, де, тек да нешто грдиш. Не злокоби ми!

Драгомир излази из куће. Санда, старина, пошто је завио цигару, устаје да је припали на главњи у огњишту.

ПЕТРИЈА: Савроније никоме добро под Чемерником није донео. Ни у сну више не могу да будем мирна!

САНДА: Драгомир није дете.

ПЕТРИЈА: Али није дорастао за врајји ортаклук. Мамац је то. Па кад се склопе железа, поломиће му и руке и ноге.

САНДА: Не заборави, снајке, и ја сам ту!

ПЕТРИЈА: Кад си већ ту, бата Сандо, можеш ли да ми речеш нешто, ал да остане међу нама. Ко да није зборено.

САНДА: Све ћу да ти право кажем, што знам. Што не знам - не знам.

ПЕТРИЈА: Закуни се прво да Драгомир никад неће да сазна.

САНДА: Ни црна земља не може да дозна што ми ти кажеш.

ПЕТРИЈА: С Драгомиром си ноћ и дан и само ти знаш истину, и само теби верујем.

САНДА: Слободно, снајке, кажи све што те из сна трза.

ПЕТРИЈА: Истина ли је што се прича или народ само испира уста, да ми напакости?

САНДА: Не можеш народу да забраниш да лапрда. А шта то лоше за Драгомира може да се каже?

ПЕТРИЈА: Па, ето, да га у сваком месту чека по једна распусница и намигуша, печалбарска бела удовица.

САНДА: *Смеје се.* Зар за таквог домаћина да се то каже!

ПЕТРИЈА: Не сумњам, но се бојим. Где дими, биће и ватре.

САНДА: Мирно спавај, снајке, ако је само то што те ноћима мучи.

ПЕТРИЈА: Добро би било да је само то. Ал од тог ископне. Но ме данашња вест урниса. Црње нисам могла ни да замислим.

2.

Ставра и Петрија. Ставра улази из бочне собе.

СТАВРА: Је л то Драгомир дошао?

ПЕТРИЈА: Јок, сантоил!

СТАВРА: Па што ми не речеш?

ПЕТРИЈА: Сам чујеш!

СТАВРА: Чини ми се да сам чуо коњи ржу. И трубачи дувају у трубу...

ПЕТРИЈА: Јок, у шупељку. Причинио ти се, чиле.

СТАВРА: Таман лего у плевњу, на ново сено, коске малко да одморим пред смрт, али ми не дадоше. И нека су. Они има да ме прате под Јерич, на онај свет, као сад што Драгомира прате, само што он аздисује. Та слика ми ваздан пред очима. Дође ми и без нове спреме да кренем. Бем ти и гуњче и чакшире.

ПЕТРИЈА: Што их сад не погодиш!

СТАВРА: Сад ми је важнији тајтан за гуњ. Је л казао што о том?

ПЕТРИЈА: Чудо да не тражиш ласке и манистра.

СТАВРА: Ти би ме у вути испратила од сеир на овај дом у који си доведена.

ПЕТРИЈА: Кам лепа срећа да сам доведена, но се преварила и сама потрчала. А да сам само посумњала, остадох ја на Власини. Боље и баба-девојка, но око тебе мртвосаног да залићем.

СТАВРА: Зар смо те и убеђивали. Једва си дочекала да пођеш за Драгомира, а ниси га честито ни видела.

ПЕТРИЈА: Нисам бар крадена ко снаја ти Милунка, што су је са сабора, на силу, отели и на коња донели. Недељу дана је крили и убеђивали, док није пристала да пође за Ратка.

СТАВРА: Ако је и крадена, твој човек је крао! И да је само њу! Их, пола села је тако оженио.

Улази Драгомир. Обраћа се Ставри.

ДРАГОМИР: Још ли си жив, бре, татко?!

СТАВРА: Смркава се, смркава ал никако да замркне.

ДРАГОМИР: Истркаћеш ти двеста ко вртопски смук.

СТАВРА: Ти ми не даш, а ја да се питам, одавна бих полетео. Ионако сам свакоме на сметњи.

ДРАГОМИР: Јес, држим те са сицимку.

СТАВРА: А где су ми гајтан и ширит? Ти да си неки син...

ДРАГОМИР: *Имитира га.* "Гајтан и ширит!" Нека ти Васко снајдер набави. Јебем ти таквог мајстора кад две године не може једно гуњче да сашије. И ја тако могу снајдером да се зовем!

СТАВРА: Рекао сам ти да донесеш са тих твојих тумарања. Где све не избиваш: Куманово, Врање, Пирот...

ДРАГОМИР: Немам друга посла, но ко снаша на пазарима гајтан да тражим!

СТАВРА: Уместо оца да обрадујеш, да му помогнеш да сашије гуњче и миран и спокојан оде на онај свет, ти се спрдаш.

ДРАГОМИР: Јес де, за свечаност ти треба!

СТАВРА: За мене, синко, то је свечаност, ако за тебе није!

ДРАГОМИР: Још ћемо и весеље да ти правимо. После, уместо на четересницу, у првич ће да ти дођемо.

СТАВРА: Па и веселје, ако треба. Толко сам ваљда заслужио. Нисмо пука сиротиња да ме у одртом гуњу испраћаш, а овамо расипаш капом и шаком по мејанама, низ цаде и друмове!
ДРАГОМИР: Своје дајем!
СТАВРА: И ја своје тражим. Без ново гуњче немој да се надаш да се из авлије померим. Ту ћу да скапем, ћу се сасушим ко грањка док ми гајтан и ширит не нађеш!
ДРАГОМИР: Па кад се улицкаш! Еееј, кад су ти сојке памет попиле!
СТАВРА: То гуњче ће у гроб пре времена да ме отера. *Сам за себе.* Не, нећу ја то да дочекам. Син ће да ме пошаље преко реда на онај свет и то без премену!
ДРАГОМИР: Ако баш хоћеш, твој ред је одавна прошао. Сад Господ узима млађе. Они му омилели. Тебе је заборавио. Најави му се да те има у виду, иначе окапа на овом белом свету!

3.

Петрија с рукама у наћвама. Улази Милча с транзистором из кога се чује песма: “Сањам те, сањам скоро сваке ноћи”.

МИЛЧА: Сањаш ли и ти, Петријо? Сваки човек мора да сања, да би живео. Снови су ко квасац у тесту, да хлеб нарасте.
ПЕТРИЈА: Е, Милчо, од снова се не живи. Они су ко паучина: премреже очи, засене срце...
МИЛЧА: Ја, снајке, годинама сањам отворених очију...
ПЕТРИЈА: Могао би ти да се ожениш, да обема ногама станеш на земљу. Изродиш децу. Поново се запослиш. То је живот, а не ко улав да луњаш рудинама и јадикујеш.
МИЛЧА: Могао сам некад. Са мнош је сад готово! Могу само да сањам овако, отворених очију.
ПЕТРИЈА: Због Ђурђице! Није она вредна тебе! Да си хтео, могао је Драгомир да је доведе. Да је украде! Отме!
МИЛЧА: Не! Не могу ја без обостране љубави. Ја сам да се поштују осећања.
ПЕТРИЈА: Пустите, каква љубав! То се брзо охлади ко утуљено гасарче.
МИЛЧА: Љубав је изнад свега. Као што смо се некад волели ја и Ђурђица.
ПЕТРИЈА: Мислила сам да си је већ преболео. Матора је, има децу и оног неотесаног Тикомира.
МИЛЧА: Преболео бих ја њу да ми даје. Чим склопим очи, у сан ми долази. Од пре неки дан почео сам и отвореним очима да је гледам.

Улази Ставра, помало љут.

СТАВРА: Сањао би ти мени да ме још снага држи! Рано си се отео, синко! Ти си за мотку, за држаље и проштац! Брзо би се отрезнио, да ја узем мазуљицу!
ПЕТРИЈА: Пустите га, чиле! Ни њему није лако!
МИЛЧА: Нико мене не разуме. Нико под капом небеском не зна како ми је. Свак би да ми памет утерује. Кад сте тако паметни, што себи нисте добри?
СТАВРА: Фанглу и мистрију да узмеш у руке, а не ко задушна баба да богородиш! Фамилију ми обрука! Погледај своје вршњаке, где су они сада - а где си ти?
МИЛЧА: Само ја немам среће у животу! Само мени никако није писано.
ПЕТРИЈА: Срећа не долази сама. Пођи јој усусрет. Разгрни паучину с очију!
МИЛЧА: Како усусрет? На коју страну да се окренем? С које стране ће да наиђе, кажи ми? На коленима бих пошао да је пречекам, да знам да ће да дође да ме огреје. А шта си ти добила

што си јој усусрет пошла? Шта је овај овде матори добио?! Шта сте сви ви добили? Је ли то срећа до подне с рукама у наћвама, по подне трле, кокошарници, обори и тако сваког дана! А он (*показује на Ставру*) цео век у печалби, жену и децу честито није видео, а сад не може да сашије гуњче за укуп! Драгомир луња, тражи коња свог живота! И где је ту срећа? Је ли хлеб срећа, јесу ли чакшире та срећа? Је ли коњ та срећа?!

СТАВРА: Мене не помињи! Више мене да ниси поменуо! Забрањујем ти! За тебе више нећу да чујем! Ти си ме у гроб отерао! Само ти! О, Боже, дај једном у земљу да одем да га више не слушам и не гледам!

МИЛЧА: Ти, бре, никога не слушаш, нити си икад слушао! Оженио си их како си хтео, а не како су они волели. Нико се ништа није питао, само ти! И мој брат Драгомир је на тебе! Све би поженио надве-натри, да се он пита! За мене се он више не пита, а ни ти, чиле! С тим смо завршили!

ПЕТРИЈА: Срећа је, Милчо, пун бардак воде, чабрица с млеком, каленица с кајмаком, евенка под стрехом, овца у тору кад близни, коњче с товаром жита, жена бремена, дечица... крава с меденицом...

СТАВРА: Бог ми је сведок: послах те у школу, ти не хте! Пратих те у печалбу, фанглу и мистрију ти у руке дадох, ко и Ратку, занат да научиш - Ратко мајстор постаде, ти и даље тераш своје! Да ореш, да копаш - нећеш! Па шта хоћеш?! Знаш ли, бре, шта хоћеш?!

ПЕТРИЈА: Пусту га, чиле, он пише песме! Ако узме да ради, ко ће да пише.

МИЛЧА: Нисам ја крив кад ме ништа неће. Зар мислите да ја не бих волео да будем палир или техничар, да радим као мајстор, али ме ништа неће. Ништа да ми омили, душа да ми се за нешто зарадује. Не! Ко да сам жив сахрањен!

СТАВРА: Улењо си се! Да ме снага држи, да ти истерам те бубе из главе буковом кривуљицом. Она, твоја мајка, она је крива! "Нека га, мали је! Још није за посао! Чекни да стаса!" Ето јој га сада!

МИЛЧА: Шта ти је покојна мати крива?! Ти си ме таквог направио! Боље да се нисам ни родио!

СТАВРА: Лепе ћу вести да јој однесем. Синови јој се оделили, па се око деобе потепали. Све се нагодили, ал око букве и извора се закрвили. Један сад у Београду палирује, други с коња не силази, а трећи, њен миљеник, ударен мокром чарапом. Лепу је сорту на земљи оставила!

МИЛЧА: Ништа ја ту нисам крив. Све ми се огадило. Ни хлеб ми се више не једе.

СТАВРА: А ко поједе онолико мяса из сушнице?!

МИЛЧА: Питај снајку, три дана залогој нисам узео...

ПЕТРИЈА: Како је ономад срео Ђурђицу на Мејани, сав се одузео.

МИЛЧА: Нико мене не може да схвати. Нико! Свима вам је лакше. Радите оно што желите, оно што волите, а ја?! Шта ја да радим кад ми ништа од руку не иде?

СТАВРА: Дало би ти се, синко, да ме снага још држи!

МИЛЧА: Ја сам, бре, човек без среће! Мене може да разуме само нека непозната жена! Она која никог од вас не познаје! Јер вас кад види, њој ће да се смркне и нада мноме да заплаче. Отишао бих у бели свет да ме нешто не сапиње и држи за ову каљугу, за овај Чобанац.

4.

Ставра и Петрија.

СТАВРА: Где ми је она снага кад сам пастуве кротио. Разниза се и ко да у воду утече. Земља ме свог испила. Много сам рмбачио и стицао, да ови сад расипљу. За здравље нисам марио. Боже, ако те има, још једном само да ми се врене моја крепка снага!

ПЕТРИЈА: Шта ће ти на залазак?

СТАВРА: Још једном само да се ухватим у коштац с Драгомиром. Да га сринем на земљу. И овог Милчу малко да продрмам.

ПЕТРИЈА: Ништа њих не може да врене на пут.

СТАВРА: Па и тебе још једном да пригрнем.

ПЕТРИЈА: Мене?

СТАВРА: Тебе! Ко онај пут, први пут по свадби.

ПЕТРИЈА: Памећу си врднуо! Било то, и - никад! Нисам знала. Мајку нисам имала да ме научи. Млада сам била. Капка девојче. Не би ти први са мном заноћио, но мој човек за кога сам удата?

СТАВРА: Знаш ли ти за кога сам те довео? Ја сам те изабрао, семку да ми продужиш. Ту да будеш, да те гледам, да ми срце буде пуно ко пресак са житом.

ПЕТРИЈА: Ништа се ти ту ниси питао!

СТАВРА: Имаш сина да те сећа!

ПЕТРИЈА: Он је Драгомиров.

СТАВРА: Драгомир је јалов. Митар је моја семка, сама знаш.

ПЕТРИЈА: Остави ме с миром!

СТАВРА: Ја да те оставим, али Митар неће. Цео век ће да те сећа.

ПЕТРИЈА: Драгомиров је сав. Погледај га!

СТАВРА: Да је Драгомиров, имала би деце и приде. Не би Драгомир ваздан избивао од куће. Откад је схватио, никако да се скраси дома.

ПЕТРИЈА: Ништа горе од човека кад изгуби срам.

СТАВРА: Петријо, да ми пазиш сина.

ПЕТРИЈА: Ти да ме подсећаш за моје дете. Рећи ћу Драгомиру да те спакује у гроб. Заудараш на иловачу.

СТАВРА: Драгомир ће да ме жељнога и тужнога, пролителих цока, ко пустињака отпрати на онај свет. Две паре не даје за моју упокнуту спрему. Само нек дочекам пролеће.

ПЕТРИЈА: За њега ти одавна ниси жив.

СТАВРА: Нико за њега не постоји. Само бикови, пастуви и ждрепци. Ал врнуће се једном да му све скрешем у брк, па нека после одмах мањкам. Смрт је за мене спас!

ПЕТРИЈА: И за мене. Ал твоја!

СТАВРА: А зар мислиш да је Драгомир мој? Ја сам, бре, питом. А он вагабунд, ноћник и несмајник, ко мој татко Вукан.

ПЕТРИЈА: Све обрну тумбе и наопачке.

СТАВРА: Њега је правио мој татко Вукан. Брат ми је он, а ја га зовем син. Ко Драгомир што зове мојега Митра.

ПЕТРИЈА: Не могу више у овој кући да издржим!

СТАВРА: Касно је Петријо, за бежање!

5.

Рано јутро. У кућу упада Милунка.

МИЛУНКА: Где се део Драгомир? Је л отишо?

ПЕТРИЈА: Отишо! Врат скршио!

МИЛУНКА: Куд је отишао и кад?

ПЕТРИЈА: И ја га нисам видела кад је отишао, а да је отишао - отишао је. Зар не чујеш: коњ му под шталом не рже!

МИЛУНКА: Само је он то могао да уради, кљусина матрапаска! Да ми шталу запусти, јунце да ми одведе без питања! У црно да ме завије. Боље у земљу да ме је закопао, но што ми је злато из штале извео. Зашто сам их неговала, дан и ноћ пазила. Ратку нисам дала у јарам да их преже, а он да их сад, по ноћи, кришом одведе. Где ли су сад моји лепа, моји сироти вочићи?!

ПЕТРИЈА: Ако је он, не свртео се на белом свету. Али ако није, да не грешеш душу, Милунка.

МИЛУНКА: Чујем ноћас нека воловодница према Романском риду. Ђаво ми не даде да устанем. Ко се надао од најрођенијег!

ПЕТРИЈА: Отерали стоку у Куманово, по хладовини. Настали спарни дани. Да се не премори и балдише.

МИЛУНКА: Душу ми је угасио. У кућу ми се не мили да уђем.

ПЕТРИЈА: Немој, сестро, можда ће да их врне.

МИЛУНКА: Врнуће их на Велигдан. Кад се Морава врне уз Мртвице. Затикаће их преко света, да их више никад моје око не види. Златни моји јунчићи!

ПЕТРИЈА: Смири се, сестро. Кукњава не помаже.

Загрли је.

МИЛУНКА: Шта Ратку да пишем? Како на очи да му изађем? У кући не смем да га чекам.

Загрљене одлазе у другу собу.

6.

Ноћ. Фењер гори у Петријиној кући. Улази Милунка.

МИЛУНКА: Звала си ме, Петријо.

ПЕТРИЈА: Он те звао.

МИЛУНКА: Кућу ми је у црно завио. Радост ми из срца отерао.

ДРАГОМИР: Здраво, снајке. Немој да си на крај срца!

МИЛУНКА: Немам ја ништа с тобом. Јунце да ми врнеш, срећа да ми се у кућу врне. Печалиш на туђу муку. Ни највећи душманин ми тако не би урадио.

ДРАГОМИР: Ако сам их узео, нисам те посекао. Још ти глава на раменима. Искрсао посао.

Налетео купац, алиш-вериш и одоше!

МИЛУНКА: Срце си ми искубао.

ДРАГОМИР: Све има своју цену, па и јунци. Запатићеш нове. А паре су ту!

МИЛУНКА: Нисам ти тражила паре, но јунце! Ратку сам писала да дође, па нек се он с тобом рсканта.

ДРАГОМИР: Где ће да ме нађе, снајке. Пола године не може у траг да ми уђе. И док стигне возом до Предејана, охладиће се уз Купински рид. Неће знати ни зашто је пошао. Но, узми ово што ти дајем, док је ту. Знаш и сама, паре се код мене не сврћу. Није ми писано да будем парајлија. У Мачкатици сам капарисао пар ајгира.

МИЛУНКА: Твоје паре ми не требају, злато моје да ми врнеш!

ДРАГОМИР: Извукох, богме, четрдесет хиљада за њих. Ни сама не би више искамчила.

МИЛУНКА: Четрдесет хиљада! Па један вреди најмање педесет, а ти оба за четрдесет!

ДРАГОМИР: Хајде, снајке, не жести се! Мислио сам да те је већ прошло. Ил набијаш цену? Шта је било, било је. Толика стока ми је кроз руке прошла, толики коњи, лепотани, и никад се не растужих, а ти за два метиљава трећака се пресамитала ко да ти је све на свету помрло. Ако бих за свким јунетом тужио, шта би од мене остало? Кад тад би их продала. Шта да их је нека несрећа скопала?

МИЛУНКА: Врати ми јунце, да Ратку не праћам телеграм.

ДРАГОМИР: Узми ово, снајке, кад ти дајем. Ту ти је двадесет хиљада. Остало сам, сматрај, зајмио, па кад узмогнем врнућу.

МИЛУНКА: Нека су ти арам и јунци и паре. Не треба ми милостиња. Да си човек, био би у печалби, а не гонич печалбарских жена и распусница!

ПЕТРИЈА: Милунка, узми што ти даје, док ти даје!

МИЛУНКА: И ти наврћеш воду на његову мељаву! Боље га питај где ноћива, кад није дома!

ПЕТРИЈА: Ко да је твој у печалби бољи!

ДРАГОМИР: Прибери се, снајке. Немој крв да ми у кућу уносиш!

МИЛУНКА: Твоја кућа је у Дукату, Мањаку, Мачкатици, Сејаници, Росуљи... Ово је Ставрина кућа!

Узима новац са стола и искаче преко прага.

ПЕТРИЈА: *Плачући.* И она ми на нос набија твоје курвалуке!

7.

Петрија и Милча.

ПЕТРИЈА: Што толико ћутиш, Милчо?

МИЛЧА: Ћутим ал узалуд! Нико ме не чује!

ПЕТРИЈА: Кад ће једном да ти буде потаман.

МИЛЧА: Све премислих, снајке, о томе зашто човек живи, што се мучи и сања. Мора да има нешто што ће да дође касније, да му улепша живот. Нека велика срећа!

ПЕТРИЈА: Постоји само оно што видиш и чујеш, што можеш руком да опипаш. Све друго је паучина и омаја.

МИЛЧА: Та моја срећа биће нека жена, далека и непозната, која ће да ме разуме, а не ко Ђурђица.

ПЕТРИЈА: Охлади мало главу. Тури је под млаз, на валов.

МИЛЧА: Од јуче сам се сав охладио кад сам чуо за Ђурђицу и Тикомира. Скркали све у кола и отишли! Само је прашина за њима остала, и тај облак ми и сад лелуја пред очи и мути вид.

ПЕТРИЈА: Нису ни први ни последњи што су замакли низ Романски рид!

МИЛЧА: А шта сам ја од себе направио? Могао сам да будем шта сам хтео: мајстор, предузимач, техничар... Због ње сам се вратио у Чобанац, да се скућимо, гнездо да свијемо, како смо и сањали. Кад она издаде. И сад ме селидбом - докрајчи!

ПЕТРИЈА: Нек иде! Јер иде својим путем, са својим човеком и породицом.

МИЛЧА: А онолико ми се обрицала и заветовала.

ПЕТРИЈА: Обрекла, па порекла. На колико сам се ја тек обрекла, па се нико у црно не зави!

МИЛЧА: Али неко је на то обрицање сутрашњицу градио; дизао дворце, сањао снове, гледао у будућност. Неко за то мора да плати. За ту наду, за пропале снове, за лажну радост и срећу.

ПЕТРИЈА: Кад би се за све плаћало, колико би на земљи ходало.

МИЛЧА: Ово је нешто друго!

ПЕТРИЈА: Зашто друго?

МИЛЧА: Зато што је љубав божанска ствар. Мора да се узврати, а моја је остала неузвраћена.

Једног дана она ће све то скупо да плати, ту издају, а ја тад и да хоћу нећу моћи да јој помогнем.

8.

Санда из Равно Бучје, смркнут и земљосан, у поноћ луна на Петријин прозор.

ПЕТРИЈА: Ко чука?

САНДА: Ја сам, снајке!

ПЕТРИЈА: Ко си ти у половин ноћ?

САНДА: Санда, ортак Драгомиров!

ПЕТРИЈА: Откуд сад да ме из сна дижеш?

САНДА: Много је крупно, снајке, у кућу да уђем?

Пали се светло у соби и Санда се појављује на вратима, пошто Петрија скине засун.

ПЕТРИЈА: Је ли погинуо?

САНДА: Горе од тога. Много горе.

ПЕТРИЈА: Шта има горе од смрти а није смрт?

САНДА: Има, има, снајке, не знаш ти!

ПЕТРИЈА: Да се није негде скркао?

САНДА: Камо лепе среће!

ПЕТРИЈА: Говори, човече!

САНДА: Да седнем, да предахнем. Пет сати јашем.

ПЕТРИЈА: Седни. Хладан ме зној обли од нестрпљења.

САНДА: Је л испочетка?

ПЕТРИЈА: Испочетка?

САНДА: Ето, стигосмо у Куманово здраво и добро и стоку испоручисмо. Драгомир исплати момке и они се разлетеше свак на своју страну на бедивијама, а он и ја кренусмо низ Мораву по хановима за дом. И све лепо беше док не скренусмо у Дукат и не уђосмо у ону њихову крчму на чардак. Затворисмо је, а прекодолски Цигани нам свираше три дана и три ноћи без дремке.

ПЕТРИЈА: Није вам први пут!

САНДА: Последњи јесте, снајке, за мене и за њега. Готово је с побратимством! И ту ти, у Дукату, трећег дана налете млада и дрчна распусница Јагода Драгојлова. А он како беше пијан кад је виде, одједном се истрезни и обезнани за њом. Виках ја побратиму: “Не иди! Не остављај ме самога!”, а он ко да му ништа нисам зборио, оде с њом у топле черге и ћилиме да га та бесница бесна двори и негује.

ПЕТРИЈА: А ономад шта си ми говорио?

САНДА: Цео дан и целу ноћ чекао сам да се врене, и не врну се! Не будем лењ, потегнем право у њену кућу, кад тамо шта ћу да видим? Од мене је крио, шамију јој купио и разноврзне цицамице и сав пијан и обезнањен башкари се уз њу распамећену. Она му облоге од трава кобајаги справља, на ноге да га дигне, а све моли бога да јој га што дуже у крилу остави.

ПЕТРИЈА: Сандо, сабери се! Знаш ли шта причаш?!

САНДА: Снајке, ако не верујеш, а ти хајд са мном у Дукат. Кад те види, сунце ће да му замркне, звезде ће у дан да прогледа!

ПЕТРИЈА: Тако значи, мајку му матрапаску! Толике године ме форта! Ја га чекам, кућу му држим, имање салећем, а он од роспије до роспије! Још се уортачио са Савронијем Павличким, да се лакше курва. А, искијаће он то мени крваво!

САНДА: Да спремим коња, док се обучеш?

ПЕТРИЈА: Дођи овама, па после седлај Дорчу.

Одводи га у собу.

Потом се чује потмули топот коња који се све више удаљава.

9.

Улази Петрија сморена, збланута, гневна. Једва хода.

СТАВРА: И ти си метнула дупе у седло, па низ друмове, ко Драгомир.

ПЕТРИЈА: Готово је с Драгомиром! Издушиле и његове гајде. У Чобанцу одсад може само да ме сања!

СТАВРА: А што, море?

ПЕТРИЈА: Ја му чувам дете, спеченога татка и брата удареног мокром чарапом; носим му кућу, тимарим стоку, а он с курвама по хановима! Ја шпарам, а он расипа на профукњаче!

СТАВРА: Ко ти то рече, тај те слагао па изео!

ПЕТРИЈА: Сама сам видела! Ено га у Дукату Јагодинки у крилу. Ко тебе сад што гледам, тако сам њих кроз пенцер гледала. Но, дај ми тај зембиљ да скупим премену, па да бегам одакле сам и дошла.

СТАВРА: Да си у његовој кожи, не би тако говорила!

ПЕТРИЈА: Можда треба да га разумем? Свећу да му принесем да се боље виде!

СТАВРА: Муж и жена се најбоље виде у мраку.

ПЕТРИЈА: Тај мрак је мени очи отворио. Доста сам седела и чекала га. *Скупља своје ствари.* И тебе и целу кућу носила на кркаче.

СТАВРА: Жена никад не разуме човека. Трговина није лак посао.

ПЕТРИЈА: Тешко му да продаје коње. А мени је лако!?

СТАВРА: Морало је негде да пукне, иначе би га срце издало, ил би на мозак ударило. Човек се од терета и големе муке шлогира и одузме.

ПЕТРИЈА: Па му лакше да изда дом и породицу. Сад га, видим, и браниш. Сви сте против мене!

СТАВРА: Гледам трезвено, ко глава породице, ко родитељ...

ПЕТРИЈА: Гледај како хоћеш, ја одох. Доста сам вас држала ко мало воде на длану!

СТАВРА: А куда, море?

ПЕТРИЈА: Дете да сачувам, школу да заврши, на пут да га изведем!

СТАВРА: Врнућеш се брзо!

ПЕТРИЈА: Врнућу се, али да узмем своју девојачку спрему и ћилиме што сам наткала, чекајући га ноћима.

СТАВРА: А мене ком остављаш?

ПЕТРИЈА: Довећше ти Драгомир нову снајку, из Дуката! Млаћу! Јагодинку!

СТАВРА: Покајаћеш се. Немој да те гледам како се врћеш покуњене главе!

ПЕТРИЈА: Еј, где одоше моје лепе године? Где потроших младост!?

Одлази. Потом се чује топот коња.

10.

После месец дана појављује се Драгомир.

ДРАГОМИР: Еј, Ставро, жив ли си, бре, куче селско!

СТАВРА: Јашта, него жив. Син ми не даде да одем преко оне воде!

ДРАГОМИР: Да није овде, овим путем, прошао онај Јуда Искаротски из Равно Бучје?

СТАВРА: Ко?

ДРАГОМИР: Вук Бранковић из Равно Бучје што је издао побратима свога. Санда из Равно Бучје!

СТАВРА: Такви више не залазе овуда, осим Драгомира, а и он неће дуго како је кренуо на свој врат.

ДРАГОМИР: Још једном само да га сретнем! Искијаће ми све ко онај кога је потказао. Везаћу га коњима за репове, да га мало прошетам низ Големо равниште!

СТАВРА: Синко, хоћеш ли већ једном да се свртиш? Шта направи од домаћинске куће? И жену с дететом истера! Хоћеш да све запусти, да пред смрт гледам суноврат и пропаст. Све што сам овим рукама подизао, текао, грабио, од времена и људи отимао; ти сад расеја, срину, растури и урниса. Хоћеш ко очајника да ме отпратиш на онај свет!

ДРАГОМИР: Другачије не уем. Сам радим, сам се хлебом храним!

СТАВРА: А ја сам текао за све нас! Нисам гледао само на себе. У том редоследу себи сам био последњи.

ДРАГОМИР: Како си нас изделио, тако си нас раскућио и растурио. И раселићемо се, ако се пре тога не истребимо!

СТАВРА: Сами сте тако хтели. Свак је вукао на своју страну. Ниједан у бразду. Ко да сте од лошег оца и горе мајке!

ДРАГОМИР: А ти си вукао назад. У амбис!

СТАВРА: Залуд сам ја хтео све да вас пригрлим под један skut! Видиш, синко, с тобом ће све да запустеје. Брже врћи Петрију, док није пустила корен у белом удовиштву.

ДРАГОМИР: Нека је, нек копни малко. Нека види како је.

СТАВРА: Ни то не може задуго. Срце ће да препукне, а кад срце препукне не залечи га ништа.

ДРАГОМИР: Нисам је ни терао. Сама је отишла, сама нек се и накани. Једном си ме на силу женио, други пут нећеш. Кад ти је толко прирасла за срце, а ти на Дорчу, па у Црну Траву!

СТАВРА: Месец дана, бре, дете ниси видео. Како можеш! Какав си ти то човек?!

ДРАГОМИР: Нека је, нек гледа низ друм кад ће кроз маглу и помрчину да се забели мој Зеленко!

Улази Милунка.

МИЛУНКА: Видим коње у авлији, па помислих вратила се Петрија...

ДРАГОМИР: Врнула се, ал у свој род. У Црну Траву!

МИЛУНКА: Ти си јој највећи род. Код оца и мајке нема она шта да тражи. За ову кућу је двадесет година кршила грбину. Ко бршљан се привијала. Могао би ти то једаред у тај твој глуви рабош да туриш.

СТАВРА: И кошуља ми се распарала, покривка распртила, нема ко да ме окрпи, нема ко обед да зготови, краве да помузе, нахрани свиње...

ДРАГОМИР: Ето ти Милунке. И она ти је снаха!

МИЛУНКА: Све ћу да помогнем, ал не могу ваздан.

СТАВРА: Зар нисте одељени. Ја сам теби и Петрији додељен. Милунка има своју кућу.

ДРАГОМИР: Ако смо одељени, нисмо душмани! Нек припомогне! Неће с челенке звезда да јој падне!

МИЛУНКА: С тобом не говорим. Шталу си ми запустио, стоку урнисао!

ДРАГОМИР: Било па прошло. Спарићу ти нове вочиће за мерак. Кроз годину-две биће први ћаје на Чемернику!

МИЛУНКА: С тобом се не ортачим. У моју авлију да ниси крочио. Род за род, сир за паре! Но, дођох да ти речем врћи Петрију, да ти кућа не запустеје. За тебе је лако, а како ће чиле и Милча, па домазлак?

ДРАГОМИР: Милча? Није он Милча, но килави килча! Нек се жени. Докле ће Петрија да облеће око њега, док он по цео дан цмиздри за туђом женом!

МИЛУНКА: Женио би се он, да има женско чељаде спрам себе у Чобанцу. Што се одселило, што мерка прилику за град. А није баш ни у првој младости.

ДРАГОМИР: Да нећу ја да му провадишем. Није му лоша ни удовица. Ено му Ивке Мијатове!

СТАВРА: Ивку два детета облећу!

ДРАГОМИР: Да му онда тражимо младу росу. Девојче још не целивано, аа?!

Улази Милча.

МИЛЧА: Ви ли ме опет жените?! Докле, бре, више?! Докле! Себе сте усрећили, па ћете и Милчу! Прошло то време!

СТАВРА: Ма, оженио би те татко ливадом, њивом, воденицом, трлом и кошаром, ал ме снага не држи. Тад би видео колко ти треба женска снага. Лако је овако: ни на шта не мислиш, обесио си кљун ко сојка на југовину! Ја сам, бре, са сабора бежао да косим. Милиција ме шмајсерима јурила да не работим на државни празник, а за тебе је, изгледа, сваки дан државни празник!

МИЛЧА: Видим, много си се офајдио што си ринтао толико. Шта је остало од тог твог трчања и рмбања?! Шта?!

СТАВРА: Остало је... сећање. Успомене. Лепше од твоје несрећне љубави с Ђурђицом. Остало је пуно срце. А од тебе шта ће да остане? Нема те ни у њиви, ни у ливади, ни у печалби, ни на сабору! Где си ти, а?!

МИЛЧА: У песми! За мном ће песма да се поје!

ДРАГОМИР: Песма за Ђурђелену: Прва љубав заборавана нема!

МИЛЧА: Па и за Ђурђелену! Певаће се док је света и века!

ДРАГОМИР: Око туђе стрехе облећеш, уместо да свијеш своју!

МИЛЧА: Прво је била моја!

ДРАГОМИР: Сад је његова, и амин! Видиш да за тебе више не мари. Лепо сам ти говорио: да је отмемо, да ти је доведем, а ти: “Не, само уз љубав и њен пристанак!” И шта би: како чекао - тако и дочекао!

МИЛЧА: Наше време тек долази!

СТАВРА: Долази, ал на оном свету, куда ја журим, и на куково лето!

ДРАГОМИР: Има у господу, ваљда, и неки ред!

СТАВРА: Богами, мене је чисто прескочио, ил му записник не воде како ваља. Нешто има. А док се досети, ваљда ћу и ту преобуку да намакнем. Још ми, Драгомире, не донесе гајтан и ширит!

ДРАГОМИР: То су за мене залудњице! Нек ти Васко сашије клот! Зар ми фали што мој гуњ није гајтаном опшивен?!

СТАВРА: Твоје гуњче је за ваздан. А моје за вечност!

ДРАГОМИР: Кад умреш, сликаћемо те у гуњу, па ћемо слику да ти пошаљемо на онај свет, да је имаш, а гуњ ћемо оставити, можда ће нам још ваљати!

11.

Сто спремљен за славу. Славски колач са свећом. Кандило. Тамњан. Икона.

МИЛУНКА: Не стиже Ратко на Светог Аранђела. Писао да ће да дође, ал не стиже.

СТАВРА: Стиже снег порано и хладноћа!

ДРАГОМИР: Снег увек запраши за Светог Аранђела по висовима, а сад стиђе и испод Чемерника. Вукови већ сишли до трла.

МИЛУНКА: Петрија не пусти дете да нам дође на славу.

ДРАГОМИР: Нека је, нека!

СТАВРА: Само ми је једно жао.

МИЛУНКА: А шта то, чиле?

СТАВРА: Што нико од вас не беше ту кад она дође по ћилиме. Кад их потовари ко срце да ми је ишчупала! Жао ми што их не убраних.

ДРАГОМИР: Јебем ти ћилиме. Село пуно ћилима! За једно јуне десет ћу да ти донесем поубавих.

СТАВРА: Али њене шаре су најлепше. За то ми жао. Па кад их изнесе у авлију и растре на премет и тарабе, да се ветре, цео Чобанац се скупи да их гледа! Лепотиња и убавиња! Шарени се авлија ко царска ливада с паунима!

ДРАГОМИР: Погоди га ко с прст у кокошју тртицу!

МИЛУНКА: Сад је Петрија кројачица у Лесковцу. Соћа, онај брат првоборац, запослио је у конфекцији. Шије за господу.

ДРАГОМИР: Шије до мојега!

МИЛЧА: Ономад дошао Ђурђичин Тикомир па казује то исто. Богами, у конфекцији.

МИЛУНКА: И стан ће да добије. Издејствоваће то Соћа. Зверка је он голема. Одскочио онолико! Сви му се клањају!

СТАВРА: Клањају и склањају!

МИЛЧА: Њу је запослио Борча а не соћа!

МИЛУНКА: Запослиле је њене златне руке. *Драгомиру*. Него си ти, бате, погрешо с њом. Сви сте ви према њој грешни!

Одједном чује се лупа у врата.

ГЛАС: Драгомире, отвори!

МИЛУНКА: Ко ли то може бити?

СТАВРА: Гости! На славу!

Милча, најближи, отвара врата. Улази Савроније Павлички у кожњаку са два милиционера и бележником,

САВРОНИЈЕ: Ту си Драгомире Гмитровићу! Једва ти у траг уђосмо!

ДРАГОМИР: Ту сам! А где бих био? Откуд, побратиме, такво питање?

МИЛУНКА: Изволите за софру. На славу се и не позива.

СТАВРА: Добродошли, добри људи!

САВРОНИЈЕ: Нисмо ми, Драгомире, никакви побратими. Него, узми гуњче, па са нама!

ДРАГОМИР: Не може тако, с крсне славе. Седните мало, да се прекрстимо, колач да преломимо, да укрстимо. Ваља се!

САВРОНИЈЕ: Одславио си ти своје! Купи гуњче, ако мислиш да ће ти требати!

ДРАГОМИР: Дајте, људи! Чекајте, браћо, славу да заславим, с оцем, с братом и снајком, па после да видимо у чему је грешка?

САВРОНИЈЕ: Славићеш тамо колико хоћеш. Биће времена напретек! *Обраћа се милиционерима.* Крећемо момци!

Још збуњеном Драгомиру милиционери стављају лисице на руке.

ДРАГОМИР: Не може са мном тако! Треба да се зна зашто!

СТАВРА: Синови, децо, биће да је грешка.

САВРОНИЈЕ: Дошло је време да апсимо, побратиме!

ДРАГОМИР: Видим, ти узнапредова, побратиме! Поста и командир милиције, па апсиш пролетере!

САВРОНИЈЕ: Ја сам ти данас све: и управник, и командир и преки суд! Тек ће да се чује ко је Савроније Павлички, курјак с Чемерника! До Мораве има да се чује, бре!

ДРАГОМИР: И намирујеш рачуне!

САВРОНИЈЕ: Намирујем, јашта! Не може држава да се поткрада! Код мене, побратиме, ни лукавији нису прошли!

ДРАГОМИР: Само ти ради свој посао. Проћи ће и то! Гледаћемо једног дана како се и твоја алишта вуку сокацима!

Драгомира одводе.

МИЛУНКА: Пустите човека, где ћете га?!

САВРОНИЈЕ: У сургун, снајке! Тамо где је отпратио целепе коња и крда волова!

СТАВРА: Зар са славе? С крсне?

САВРОНИЈЕ: Пролетери не славе и не верују у Бога! Хајдемо момци!

Два милиционера изводе Драгомира. После неколико тренутака један од њих се врати и на Савронијев знак започиње општи претрес у кући. Претражују и преврћу долапе, ормаре, наћве и кревет. Улазе у суседну просторију. Бележник помно записује.

СТАВРА: Људи, знате ли шта хоћете или само бушкате, да ми штету направите?

САВРОНИЈЕ: Гледај своја посла, чича! *Обраћа се милиционерима.* Бркни у долап, Јордане!

МИЛУНКА: Колко знам, Драгомир је откупљивао стоку, а коњи се траже у штали или на гувништу, на утрини, на Чемернику!

МИЛЧА: *Изнервирано.* Нису коњи у ковчезима и сепетима, међу чергама и ћилимима!

САВРОНИЈЕ: *Бележнику.* Пиши и ћилиме!

МИЛИЦИОНЕР: *Док претура по шкрињи.* Девет ћилима, два бела сукна, три трубе клашње, суре; три нове черге, тканице и појасеви, мушки. Укупно седам!

САВРОНИЈЕ: Попиши и судове! Бакраче, акове, ардове и казане!

МИЛИЦИОНЕР: *Сада из суседне просторије.* Гвоздена кола, једна ралица, плуг, лотре и канате! Да сиђем у шталу?

САВРОНИЈЕ: Сиђи!

СТАВРА: То је моје. Ми смо подељени! Не грешите душу, блага децо!

САВРОНИЈЕ: Ништа од пописаног не сме да се отуђи, док суд не заврши посао!

МИЛУНКА: Јадан ми је то посао. Здравог и правог човека да стрпа у затвор! Вас је требало још с прага, врљикама!

САВРОНИЈЕ: Подви реп, снајке, да ти га ми не поткастримо!

МИЛУНКА: И твоју оrepину једног дана неко ће скастри! Даће бог!

МИЛИЦИОНЕР: *Вративши се из штале.* Два коња и један пастув, белац; два вола, три краве, две јунице и бик; тридесет оваца и три овна брдака; три товљенице, нераст и једно крме.

Двадесет три кокошке и три петла јаребана. То је све!

САВРОНИЈЕ: Крећемо!

Излазе. Врата остају једно време отворена у ноћи.

МИЛУНКА: Лепо је Петрија говорила, доћи ће му главе пастуви и бикови! Кумила га да што даље бежи од Савронија, а он се још с њим уортачио!

СТАВРА: Све ми је срушио! Све!

МИЛУНКА: Колико је само кућа под Чемерником у црно завио тај кривоноги ђаво из Павличана.

12.

Милунка и Милча у истој кући.

МИЛЧА: Целог живота ми се чинило да ће нешто важно да се догоди што ће да измени мој живот. Све време сам провео у чекању и нади, а тек сад видим како је то била само варка!

МИЛУНКА: Живот ти је једно велико надање.

МИЛЧА: И највеће што ме запало је да сам јуче био на Драгомировом суђењу у Власотинцу.

МИЛУНКА: И како беше у тој црној кући?

МИЛЧА: Како? Ко на страшном суду! Све ујдурисано! Дође килави тужитељ и ишчита писаније што нагрђује Драгомира, а окати судија ће: *(имитира га)* “Да ли остајете при наводима оптужнице, друже Савроније?!”, а он ко запета пушка: “Остајем! Како не бихостао!” “Мислио сам, друже Савроније, да немате још нешто да додате!”, подстиче га судија.

МИЛУНКА: И шта лану пашче?

МИЛЧА: Савроније се испрси, па издекламова: “Друже судија, додао бих и ово: не само да је овај исти матрапаз сахранио једну златну задругу, каква је наша, него је стоку затварао у задружном дому, где се наша младост окупља и где цвета народна култура”.

МИЛУНКА: А је л Драгомир узео адвоката?

МИЛЧА: Шта ће му адвокат. Сам је себи најбољи адвокат. Кад он доби реч, па одреза: “Друже судија, сам ми је дао кључеве и казао: Само ти купуј стоку, на пролеће ће да јој скочи цена, јер народ нема крму, а ако немаш где да их чуваш - у задружни дом, ионако зврји празан. Тако је говорио Савроније, а сад ме опада!” А на то ће Савроније: “Казао сам, није да нисам, ал то не значи да задружни дом опогани!”

МИЛУНКА: Пас рекао, пас порекао!

МИЛЧА: Али бата се није дао: “Друже судија, рече, стока је поцркала гладна. Залуд сам ја куповао, кад нико није бринуо о њој!” Мушки се држао бата Драгомир ал му ништа није вредело.

МИЛУНКА: И како се заврши тарапана?

МИЛЧА: Крив је Драгомир. Мора да одлежи десет година!

МИЛУНКА: Знаш ли, Милчо, шта је десет година!

МИЛЧА: Их!

МИЛУНКА: То је десет година живота! Десет лета и зима! Десет сетви, жетви, десет косидби и вршидби. Десет Светих Аранђела, наше крсне славе. Ко ће свега да се сети да наброји! За десет година дете се роди, однија и пође у школу. О боже! Имала је право Петрија што је с дететом побегла.

МИЛЧА: Таква му је судбина, снајке.

Улази Ставра, вукући за собом мртвачки ковчег.

СТАВРА: Ето, склепах га, прејеба му мајку. Жив ћу у њега да легнем. Не треба ми ни спрема. Ништа ми не треба. Само желим једно: од вас да се откачим и заувек одем!

МИЛЧА: И стојећи си већ легао!

СТАВРА: Моја семка и гине стојећи, а не ушушкана у ћилиме и душеке. Само си ти изрод. Почео си да скапаваш, а ни подне ниси дочекао! Жену још ниси омирисао!

МИЛЧА: Ја подне и не чекам, док ти вечеру по други пут кусаш!

СТАВРА: Ти си ми живот зацрнио. Драгомир ми старост огадио. Роса у подне ми не треба!

МИЛЧА: Знам ја како ћу све да разрешим, само једног дана нек полудим. Све ће тад да се разјасни!

СТАВРА: Мени је и сад јасно.

МИЛУНКА: Шта вам је?! Више не могу да вас развађам?

МИЛЧА: Татко си ми, нећу руку да поганим!

СТАВРА: И смрт ми се од вас огадила! У друго село ћу да одем, да на миру и тенане мрем!

МИЛЧА: Иди већ једном, док нисмо почели да те прстижемо!

13.

После четири године. Иста просторија. Труба. Свирачи свирају. Топот коња. Чује се глас из позадине.

ДРАГОМИР: Има ли кога на овом чардаку или је и овде запустело. Јебем ти Чобанац без људи, коња и сабора. Са сабора идем ко са сахране да долазим!

МИЛУНКА: Ко ли је па то данас у свету недељу тако накресан. Гледа на врата, спази Драгомира. Добро дошао, бајке!

ДРАГОМИР: Где сам ја ово дошао? У какву сам прикажњу забасао?

МИЛЧА: У Чобанац. У некадашњи Чобанац!

ДРАГОМИР: У какав Чобанац? Нема с ким да се поздравим, ни ракију да попијем, па ни коло да поведем. А и месечина се преполовила, избледела ко сукно на води!

МИЛУНКА: Такво време настало. Све што ваља низбрдо се котрља! Само си се ти један попео уз Романски рид. Сви одоше!

ДРАГОМИР: Видим, све пошло у пропаст.

МИЛУНКА: И Ратко и ја правимо кућу у Предејану. Све смо продали, да је под кров ставимо. Нисмо луди да Јеричком гробљу стражу чувамо.

ДРАГОМИР: Да сам знао, не бих се враћао. Остао бих у капедому са Савронијем Павличким да векујем!

МИЛУНКА: Истина ли је то што се за њега прича?

ДРАГОМИР: И њега прејebали. Пао онај његов Аћим Аризановић у срезу и Савронију литнули краци. Говорио сам му: брзо ћеш ме стићи, није веровао!

МИЛУНКА: Брига га! Накрао се, и унукe је намирио! Три куће је подигао у Лесковцу и Нишу!

ДРАГОМИР: Не вреде му. Сад труне у бувари. Сањаће кад ће да изађе, ко што сам ја сањао. Нисам веровао да ћу да се врнем. Десет година бре, то је вечност! Четири, па сам једва прегурао. Стално сам премишљао кад ћу поново да уђем у моју авлију, па да одем на Двојанку, да легнем у траву, земља сву муку да ми исиса, сву тугу да ми испије, да јој предам товар што ми се у срцу и души сабрао. Ето, то сам сањао. И доживео сам, снајке!

МИЛУНКА: Није ти лако било. А ни нама овде!

ДРАГОМИР: А, Милчо, још ли тугујеш за Ђурђицом?

МИЛУНКА: Не огреја се он на тој главњи!

МИЛЧА: Исти си ко кад си отишао. Ништа се ниси променио, Драгомире.

ДРАГОМИР: Моја душа зна.

МИЛЧА: На време си дошао.

ДРАГОМИР: Зашто на време?

МИЛЧА: За заклетву, Драгомире. Сви одоше, само си се ти вратио. Али да знаш, ја не мрдам одавде, па нек све пропадне!

ДРАГОМИР: А где је чиле? Нешто га не видим.

МИЛУНКА: Чиле је ишчилео! Начисто!

ДРАГОМИР: Како ишчилео?

МИЛЧА: Лако! Ишчилео! Наједном човек почео да се смањује. Сам од себе.

МИЛУНКА: Из дана у дан бивао је све мањи и мањи...

МИЛЧА: Никако није могло да се заустави то његово смањивање!

ДРАГОМИР: А доктори? Медицина? Травари?

МИЛЧА: Водили смо га код лекара у Лесковац. Ништа није помогло. Кажу: “Здрав је ко дрен!” А што се смањује, кад је здрав? - питамо. “То је унутрашња ствар организма и некакав процес” - кажу и дигосе руке.

МИЛУНКА: Једно време мерили смо га кројачким метром, дизали га на кантар да проверимо како напредује. Било је јасно да копни сам од себе, да сам себе једе, изнутра, ко месец. Смањује се а сав некако радостан, очи му сијају, лице му се лашти ко сунце кроз њега да просијава. Ко да нам пркоси што му ништа не можемо.

МИЛЧА: Таман му Васко сашио свечану спрему. Гајтан и ширит - упасовао, кад поче човек да нестаје!

ДРАГОМИР: Где му ја не набавих јebени гајтан!

МИЛУНКА: А и сандук је био склепао. Грваљао се у њему. Ено га у плевњи, сипац га прогризао. Није за употребу.

МИЛЧА: Једног тренутка толико се био смањио да му нисмо давали из куће да изађе, да се не загуби. Док није постао ко зрно грашка. И где је ишчезао нисмо видели. Можда је још ту негде око наћви, ако га Милунка није помела.

МИЛУНКА: Долазила и милиција, па ништа. Никаквих трагова за њим није остало.

ДРАГОМИР: Их, бре, хале, шта ти би! А кад се то десило?

МИЛУНКА: На Велигдан. Кад се угасила и школа.

ДРАГОМИР: Угасила се школа?

МИЛЧА: Јесте. И школа и задруга.

МИЛУНКА: Одселио се последњи Чобанчанин с дететом!

ДРАГОМИР: А учитељ Јеша?

МИЛЧА: Пензионисали га. Ено га у Грделици. Дође лети, те бере печурке. И он се нешто пореметио.

ДРАГОМИР: То све кренуло наопачке!

МИЛЧА: И нека је! Колико су се само око међа крвили, један другом земљу грабили, ко да ће с њом да векују. Ко да им нису довољна два метра на Јеричу, под крушком. А Ставри ни толико!

МИЛУНКА: Па и није све наопачке. Чусмо и радосну вест. Петрија ушла у нови стан!

ДРАГОМИР: Не помињи гују! Ниједном није дошла да ме обиђе. Да није оног мог детета, никад се не бих сетио ње!

МИЛУНКА: Па и то, бајке, колико је сигурно.

ДРАГОМИР: А шта то, Милунка?!

МИЛУНКА: Рекох за дете.

ДРАГОМИР: Шта имаш ти за моје дете да кажеш!?

МИЛУНКА: Сам знаш каква вам је семка.

ДРАГОМИР: Реци шта хоћеш, да се разјаснимо!

МИЛУНКА: Ако рекох, не посекох.

ДРАГОМИР: Хоћу да рашчистимо једном заувек!

МИЛУНКА: Па да рашчистимо!

Видећи да се ствар заоштрава, Милча изађе из куће.

ДРАГОМИР: Ако је у теби и грам куражи, реци једном јасно и гласно!

МИЛУНКА: Прва ноћ и прво дете су ти на татка, ако ниси знао!

ДРАГОМИР: *Сав кипти од јарости.* Лажеш, јаловице! Ниси при себи!

МИЛУНКА: Знаш ти то добро, али тајиш од самога себе!

ДРАГОМИР: Хулиш ми на жену и оца!

МИЛУНКА: Зато сам и ја побацила! Нисам од њега хтела пород! Учинила сам да нико не зна и остала без порода! А ти?!

ДРАГОМИР: А ја, уместо сина, чувам брата! То хоћеш да кажеш!

МИЛУНКА: Сам знаш шта си чувао и шта чуваш! Зато си се и отуђио. Ниси се свртао у кућу.

Око других жена си облетао, да се увериш колико си јалов!

ДРАГОМИР: Сад ћеш да видиш како батка тепа, нану ти краву!

Драгомир је хвата за косу и бије.

МИЛУНКА: Немој, бајке, нисам ја крива. То је ваша, Вуканова семка! И мене је осакатила!

Она се брани. Драгомир одједном покушава да је силује.

ДРАГОМИР: Сад ћеш да видиш ко је јалов!

МИЛУНКА: И јалов и једнопаест!

Милунка се отрже и једног тренутка узима нож с наћава, те га убодје у стомак. Драгомир пада сав крвав преко наћава.

ДРАГОМИР: Курвештијо, не даде ми на Двојанку да одем. Толико сам сањао овај дан...

Милунка се измакне и стропошта поред собних врата. Улази Милча.

МИЛЧА: Да чујеш какву сам песму написао Ђурђици!

К Р А Ј

Приштина, 1997. године